

Even uw aandacht...

Deze 'smaakmaker' laat u toe kennis te maken met dit werk.

Dit tekstfragment mag niet gebruikt worden voor opvoering. Het mag niet worden gedownload, afgedrukt of verder verspreid.

Indien deze smaakmaker u bevalt, raden we u aan het volledige toneelstuk te ontlenen en te lezen voor u tot de aankoop van boekjes voor opvoering beslist.

Veel leesplezier!

DE BAANBREKER

Massa openluchtspel

door

OMAR ROBINON

Toneelfonds J. JANSSENS * Antwerpen

1985

(N° 1140)

OPVOERINGSRECHT

Het opvoeringsrecht wordt verkregen na aankoop van tenminste 8 tekstbrochures bij de uitgever en na betaling van de verschuldigde auteursrechten aan S.A.B.A.M.

Aarlenstraat 75-77

1040 Brussel

Men mag geen gebruik maken van gekregen of gehuurde boekjes.

© 1983 Toneelfonds J. Janssens

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt op enigerlei wijze, zondere voerafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form, by any means, including wechanical, electronic, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

GEZAGHEBBENDE STEMEN OVER "DE BAANBREKER"

Waar het priester Daens betreft, denk ik aan een ideaal dramatisch werk zoals er niet veel verschijnen, een literaire schepping met eventueel blijvende waarde.

"De Baanbreker" is een stuk met een boeiend gegeven dat indruk zal maken, vooral als openluchtspel. Ik wens het stuk veel succes toe.

André Demedts.

"De Baanbreker" is een volks, massa- en openluchtspel, maar kan, ~~miss~~ wat aanpassingen, evengoed als toneelspel gebracht worden. Dit dramatisch avondvullend werk heeft priester Daens als centrale figuur en speelt te Aalst tijdens de eeuwwisseling, toen de strijd voor de emancipatie van de arbeidersklasse het hevigst was. De relatie tussen Pieter Daens en zijn vrouw Louise krijgt hier een bijzondere betekenis als model van de problematiek van het privéleven die steeds in de strijd tegen het onrecht ingebracht wordt. Louise blijft trouw aan haar man tot op het einde van de ellende.

Robinons boodschap betreft het verleden als les in de voorstelling: de arbeidersklasse wordt aangespoord te blijven strijden voor vrijheid en welzijn van de werkende mens.

Dr. Jaak van Schoor
in "De Vlaamse Dramaturgie sinds
1945".

WOORD VOORAF

Voor het schrijven van een dramatisch werk met priester Adolf Daens als centrale figuur, is men uiteraard op geschiedkundige bronnen aangewezen.

Voor de historische achtergrond in het algemeen en priester Daens' biografie in het bijzonder, heb ik de werken van Luc Delafortrie "Priester Daens" en "Pieter Daens", alsmede brochures en dagbladartikelen geraadpleegd. Met dit geschiedkundig materiaal nam ik echter alle vrijheid die mij, in het kader van een dramatisch werk, nodig toescheen. Wel kon daarbij niet worden voorbijgegaan aan bepaalde tot historie vergane gebeurtenissen, zoals die vooral in de werken van Luc Delafortrie worden vermeld. Voor het ontlenen van deze in mijn werk noodzakelijke gegevens en het overnemen van een tekst, verontschuldigd ik mij bij de auteur. Zo werden bepaalde kamerdebatten tussen priester Daens en Woeste, een paar brieven, een belangrijke uit- of toespraak van priester Daens en andere historische figuren ongewijzigd overgenomen.

Wat de essentie van het werk betreft, heb ik het Daensisme vooral gezien tegen de sociale achtergrond van zijn tijd. Ik heb daarbij inzicht willen geven in de wraakroepende toestanden in de arbeiderswereld op het einde van de 19e eeuw, waartegen priester Daens in opstand kwam. En waarvoor hij door de machtigen van zijn tijd onmeedogend werd verguisd en georoken.

Dit stuk wil dan ook geen eigenlijk historisch werk zijn dat de dingen en gebeurtenissen veeleer van buiten uit bekijkt. Het werk brengt een evokatie van de mens Daens, de volkse Daens. Het oproepen van een priester Daens waarin zijn persoon en zijn werk van binnen uit wordt belicht. En waarbij zijn familie niet buiten beschouwing kon worden gelaten, daar deze in het leven en de strijd van priester Daens een belangrijke rol heeft gespeeld.

In dit leven en deze strijd valt vooral op, hoe priester Daens zijn tijd ver vooruit was. Hij treedt eruit te voorschijn als een ongemeen boeiende figuur. Als een symbool, blijvend aktueel.

Priester Daens is een man van alle tijden.

O.R.

P E R S O N E N

PRIESTER ADOLF DAENS
PIETER DAENS, zijn broer
LOUISE, vrouw van Pieter Daens
MARIA, dochter van Pieter Daens
HECTOR PLANQUAERT, advocaat
ALOIS DE BACKER, advocaat
CHARLES WOESTE, graaf en eerste-minister
MAURICE BOURGOIS, fabrikant
FIEL ONGENA, spinner
LYDIA, dochter van Fiel Ongena
FRANS STAAL, verloofde van Lydia
LEENTJE, 8-jarig dochtertje van Fiel Ongena
Fabrieksarbeider
Andere arbeider
Jonge arbeider
Vierde arbeider
Eerste vrouw
Tweede vrouw
Tuiser
Tweede tuiser
Voorzegger
Een volksvertegenwoordiger
Eerste volksvrouw
Tweede volksvrouw
Derde volksvrouw
Omroeper
Voorzegger
Drinker
Aanvoerder
Eerste, tweede, derde en vierde partijgenoot
Mannen, vrouwen en kinderen uit het volk
Stemmen uit de menigte
Burgers, drinkers
Parlementsleden
Rijkswachters

Het stuk speelt te Aalst, in Vlaanderen,
tijdens de periode 1892-1907

E E R S T E T A F E R E E L

STRAAT IN FABRØEKSTBUURT

(Een wintermorgen. Het is nog donker. Op het belfort schettert de trompet van de wacht over de nog slapende stad. Daarna een stilte)

STEM VAN NACHTWAKER (slepend lied van de wachter) Zes uur, zes uur slaat de klok... Zes uur, zes uur slaat de klok... Zes uur, zes uur slaat de klok... (wegstervend geluid) Zes uur, zes uur slaat... (stilte)

(Aanzwellend, desolaat geklop van klompen op de straatstenen van een grote groep mensen die zich haastig ergens heen begeven, schimmen die even opdoemen in het schemerlicht van een straatlantaarn, om weer in de duisternis te verdwijnen. Het jachtige gedaver in de straat houdt een tijd aan, vermindert daarna, om langzamerhand in de verte weg te sterven. Als het weer stil is, komen nog enkele telaarokomers in allernaast opzeten, zware stappen van een man met de lichtere tred van een jong meisje en een kind die de man moeizaam volgen. Het meisje en het kind blijven bij de lantaarn plotseling staan. De man holt in zijn haast nog enkele passen verder, blijft eveneens staan, keert op zijn passen terug)

FIEL Haast u, Lydia of we komen te laat.

LYDIA Ze kan niet meer.

FIEL (na een hoestbui) Wát?

LYDIA Leentje kan niet meer. (het kind huilt) In dit vriesweet zo vroeg moeten opstaan. Om zwak en ondervoed te gaan werken in de verpeste lucht van die rotfabriek. En dat voor een kind van acht jaar. Het is godgeklaagd,... godgeklaagd... (legt

beschermend haar armen om het kind heen, dat opnouwt met nuilen,
 FIEL We moeten verder. Als we te laat komen, trekken ze weer van
 ons loon af.

LYDIA (drukt het kind tegen zich aan, wrijft het met beide han-
 den over het lichaam om het te verwarmen; angstig) Ik durf
 niet meer verder.

FIEL Gij, Lydia?

LYDIA Na dat van gisteren durf ik niet meer naar mijn werk gaan.
 Voor de zoveelste keer deed meneer Maurice mij naar zijn bu-
 reau komen. En moest ik springen om uit zijn handen te geraken.

FIEL En dat zegt ge nu nog maar?

LYDIA Ik wilde u niet meer miserie aandoen dan ge al hebt, vader.
 En ge weet nog niet alles: ge hebt er geen gedacht van wat som-
 mige fabrieksbazen allemaal uitsteken met de werkmeisjes die
 honger lijden. Als er een kind moet hebben, halen ze er
 hier in Aalst alleen nog de schouders voor op. 'Ze is van de
 mode', zeggen ze.

FIEL (na een verbeten zwijgen, ten einde raad) Verdomme, wat
 moesten we dan doen? Hè, wát? Niet meer gaan werken? Kreperen
 van honger?... Vooruit, zeg ik. (gaat naar het kind toe, neemt
 het op de arm) Ik zal haar dragen, vooruit.

LYDIA (neemt hem het kind af) Ge zijt nog niet genezen, ge kunt
 zelf haast niet meer verder. (vermant zich) Ik zal naar dragen.
 En we zullen ons haasten. We zullen ons de ziel uit het lijf
 lopen voor een hongerloon, voor een armzalig stuk brood. En
 voor de rest: wij meisjes, voor 't plezier van de bazen. (gru-
 welt) Au... (ze haasten zich verder, naderen de fabriekspoort.
 Voor de nog gesloten poort een groep wachtende, naveloze werk-

lieden, mannen, vrouwen en kinderen. De mannen en vrouwen gelaten, lusteloos leunend tegen een muur en de poort, de kinderen slaperig en kouwelijk ineengedoken, tegen de ouders aangedrukt. Fiel en Lydia, met het kind, komen buiten adem aan

ARBEIDER Zijt ge daar weer, Fiel. Hoelang is het nu, dat ge niet meer zijt komen werken?

FIEL (afgemat, pijnlijk hoestend) Twee maand.

ARBEIDER En zijt ge genezen?

FIEL Anders zou ik hier niet zijn.

ANDERE ARBEIDER Ik heb gehoord dat ge in 't hospitaal laagt.

(Fiel hoest hevig; tot de anderen) Ge hoort het, dat nij genezen is. En zo moet hij met zieke longen dertien uren per dag in al dat stof aan een spinmoelen staan. Voor tien frank in de week. 't Is een schande, we zijn nog slechter als werkbeesten.

JONGE ARBEIDER 't Is uw eigen schuld.

VIERDE ARBEIDER (na algemeen gemopper) Jà?

JONGE ARBEIDER Jà. Staakt. Laat de bazen met de boel zitten. Zet ze 't mes op de keel, totdat ze de lonen opslaan. Maar in plaats van op te slaan, gaat er altijd maar af. En laat ge u, in plaats van in geld, in verduft meel en kamelot van dekens betalen. En nog werkt ge voort, blijft ge bukken voor de tirannie van de bazen.

VIERDE ARBEIDER Goed, staken. En dan? Uw werk kwijt en niks te bikken hebben. En stenen eten. Hè, sténen eten?

JONGE ARBEIDER Wat hebt ge nu te bikken? Zwart brood of rapen en kolen, gelijk de varkens en de konijnen. Is dat veel beter als stenen? De bazen 't mes op de keel zetten, zeg ik. En

staken. Ervoor vechten, dedju, dat ze u behandelen als een mens in plaats van als een beest.

VIERDE ARBEIDER Les jaar geleden, in achttien zesentachtig, hebben ze 't gedaan, gestaakt en gevochten tegen de gendarmen . En wat was't gevolg? De lonen in de fabrieken nog een stuk verminderd en 't werkvolk nog zwarter zien van de honger. (De poort gaat open. Een meester-gast monstert bars de wachtende werklieden. Een bange stilte valt over de groep die, onder het loeien van de fabriekssirene, met gebogen hoofd en hangende schouders naar binnen trekt)

KROTWONING

(Fiel en Lydia komen binnen)

LYDIA (ondersteunt Fiel, leidt hem in een schemerige hoek naar een rustbed waarop Fiel, ten einde krachten, neerzakt) Een geluk dat het zaterdag is en dat ge morgen een dag kunt rusten.

FIEL (moeizaam, hijgend) En er dan weer op los, ziek of niet ziek. Mensen als wij zijn alleen op de wereld om te slaven en te wroeten. Tot we er bij neervallen.

(Frans komt gejaagd binnen)

FRANS (tot Lydia) Ge zijt hier al, Lydia? (kust haar) Ik stond aan de fabriek te wachten, maar ge waart al weg. (verbeten) Hebt ge weer...?

LYDIA (kalmerend gebaar) Frans...

FRANS Ik vraag of ge weer last gehad hebt van Bourgois? (vuisten ballend) De een of andere keer heeft hij met mij...

LYDIA (onderbreekt hem; bezorgde blik op Fiel) Vader...

FRANS (zijn toorn valt) Fiel... Neem me niet kwalijk, ik had u niet gezien. Hoe gaat het?

FIEL (wil wat zeggen, maar krijgt een hevige noestbui. Lydia en Frans bekijken elkaar veelbetekenend). Er wordt geklopt)

LYDIA Binnen.

(Pieter Daens komt binnen)

PIETER DAENS Goededag, allemaal.

LYDIA Mijnheer Daens.

FRANS (blij verrast) Goedendag, meneer Petrus.

(Alle blikken gaan werktuiglijk naar de weer pijnlijk hoestende Fiel. Men wacht af tot hij weer rustiger is)

PIETER DAENS Hoe is't met u, Fiel?

FIEL Slecht. Ik ben kapot. Drie kinderen verkoren en verleden jaar mijn vrouw door de tyfus. Nu is't aan mij. 't Zal niet lang meer duren.

PIETER DAENS Niemand weet hoelang het hier met gelijk wie van ons zal duren, Fiel. God alleen beschikt over leven en dood.

FIEL God? Als ge ziet wat er allemaal omgaat. En wat wij, werkmensen, moeten afzien, zoudt ge denken dat er alleen een God is voor de fabrieksbazen, voor de rijken. En géén voor 't werkvolk.

PIETER DAENS En de encycloek Rerum Novarum dan van verleden jaar, waar de paus zelf opkomt voor de rechten van het werkende volk?

FIEL Ja, maar wat doet het uit? Wat is er daarmee veranderd? Hier in Aalst wordt ge er in elk geval niet veel van gewaar.

PIETER DAENS In Duitsland en in Holland is er voor de werkmans al veel veranderd. En in Engeland trok kardinaal Manning in Londen openlijk partij voor de stakende dokwerkers. Hier bij ons komt de strijd voor de lotsverbetering van het volk nu

ook op gang. En ge zult zien, net is niet meer tegen te houden: eens wordt ook de werkman een vrij en welvarend man.

FRANS Ik neo dat gelezen, ge hebt daarover geschreven in uw gazetten, meneer Petrus.

FIEL Erover schrijven kunnen ze genoeg, 't papier is gewillig. Maar wat is de werkelijkheid, wat zien we alle dagen gebeuren? Wat zei mijn broer, onze Mong, die in Ninove woont. Wat zèi hij hier gisteren? Dat er in Ninove, in de fabriek van Jacobs, maar vier volwassenen werken die nog geen twee frank per dag verdienen. En al de anderen zijn kinderen van zeven, zes en vijf jaar die zestig centiem per dag verdienen om tien uren te werken... En 't ergste van al: ge hadt onze Mong zelf daar moeten zien zitten met die doek rond zijn kop: een echt wrak.

PIETER DAENS Wat is er met hem?

(Fiel krijgt een hevige hoestbuij, kan niet verder spreken)

LYDIA Nonkel Mong, mijnheer Daens, is daar te Ninove "indopper" in een luciferfabriek. Dat zijn de mannen die de lucifernoutjes in de zwavelpap doppen en... (stokt)

PIETER DAENS En die wàt?

LYDIA ... een deel van nonkel Mong zijn kin is weggevreten door hele dagen over die kom met giftige solferdampen te hangen. En... (moeizaam) zijn onderkaak, die er anders zou afvallen, moeten ze op haar plaats houden met een doek die ze boven op zijn kop vastbinden.
(Een beklemmende stilte)

PIETER DAENS Waar woont Mong in Ninove?

LYDIA In de Nederwijk, niet ver van de Koepoort.

PIETER DAENS Deze week nog ga ik hem op uit, om te zien wat er

voor hem kan gedaan worden. (gaat naar Frans toe) Hoe is het nu bij De Wolf, Frans?

FRANS Niet beter dan op een ander, mijnheer Petrus. Om niet te zeggen, slechter. We zitten daar in de weverij opgescheept met een Duitse meestergast, "Nero" heten ze hem, een echte tiran voor 't werkvolk. De dag door slingert hij ons scheldwoorden naar het hoofd. En wie niet rap genoeg zijn bevelen uitvoert, ranselt hij af met een lederen riem. Maar dat is nog niet alles: wie bij De Wolf werkt, is verplicht alles te kopen in de winkel van Nero. Het is daar twintig per honderd duurder als in andere winkels. En ge verdient al niet genoeg om van te leven.

PIETER DAENS Hoe dikwijls heb ik die schandalige winkeldwang in mijn gazetten al niet aangeklaagd. En er mij vanwege de fabrieksbazen processen mee op de hals gehaald. (wendt zich tot Lydia) Hoe is't met ù, Lydia?

LYDIA Hoe kan het zijn, mijnheer Daens. (werpt een bezorgde blik op Fiel)

PIETER DAENS Hoe oud zijt ge nu?

LYDIA Drieëntwintig.

PIETER DAENS En gij, Frans?

FRANS Zevenentwintig.

(Stilte. Frans en Lydia kijken elkaar aan)

PIETER DAENS Ik weet het, ge verkeert al zolang en ge zoudt willen trouwen.

FRANS Trouwen? Zullen we dat ooit kunnen?... Als ge bedenkt, dat ik aan de baas opslag vroeg, dat ik er niet kan komen met wat ik verdien en dat ik zou willen trouwen. Weet ge wat hij mij antwoordde: een werkmán moet daarmee niet in zijn kop zitten

met trouwen. Die moet alleen denken aan werken.

PIETER DAENS Wanneer is dat gebeurd?

FRANS Verleden week.

PIETER DAENS 't Is goed, daar handelen we over in "De Werkman".

We zullen de uitbuiters van het volk nog maar eens het vuur aan de schenen leggen.

FRANS En als ze weten dat het van mij komt, vlieg ik bij De Wolf buiten.

PIETER DAENS En komt ge bij mij werken. We gaan met mijn bladen "De Werkman" en "Het Land van Aalst" naar de vijftwintigduizend en ik heb een voortverkoper nodig. Een werk dat u heel wat meer zal opbrengen, als de hongerlonen die ze in de fabrieken uitbetalen. (stopt Lydia onopvallend geld in de handen)

LYDIA (onthutst) Mijnheer Daens, zoveel geld...

PIETER DAENS Koop daarmee vlees, brood en kaas voor uw vader, hij heeft het vandoen. (gaat naar Fiel toe) Tot een dezer dagen, Fiel. En moed houden, man, dat is 't voornaamste, dat moeten we allemaal. (gaat naar de deur)

FRANS Meneer Petrus, neem me niet kwalijk dat ik het u vraag: is het waar dat uw broer, de pastoor, bij u komt inwonen. Om samen met u voor 't werkvolk op te komen?

PIETER DAENS Zeggen ze dat?

FRANS Ze vertellen het in de stad, ja. 't Is dan toch waar, dat priester Daens bij u komt?

PIETER DAENS (instemmend lachje) Misschien, wie weet... (af)

STRAAT IN FABRIEKBUURT

(De deur van een herberg gaat open. Twee vrouwen worden naar buiten geduwd, trachten te beletten dat de deur achter hen wordt gesloten en maken daartij hevig misbaar)

PIETER DAENS (naar de vrouwen toegaand) Wat gebeurt hier?

EERSTE VROUW Moet ge dat vragen, mijnheer Daens, altijd hetzelfde: zijn geld verzuipen in d'herbergen, terwijl zijn vrouw en kinderen thuis zitten te verhongeren.

TWEEDE VROUW En de mijne, geen haar beter. En daarbij zijn geld verspelen met tuisen. (ineens geweldig tumult in de herberg, && de waard die twee mannen buitensnijt en de deur achter hen dichtklapt. De mannen komen vechtend op de straatstenen terecht, aangeklampt door de huilende vrouwen)

PIETER DAENS (trachtend de vechters te scheiden) Wat betekent dat? Waar zijn uw zinnen: vechten als beesten. Uitscheiden, zeg ik, uitscheiden met vechten. (krijgt het, met behulp van de vrouwen, na veel moeite gedaan de mannen te scheiden, die recht kruipen)

EERSTE TUISER (hitsig om het gevecht verder te zetten) Een geluk dat gij het zijt, mijnheer Daens, of ik maakte hem deze keer een kopje kleiner. 't Is altijd hetzelfde met die rotzak: als hij verliest in 't spel, ruzie maken en vechten.

TWEEDE TUISER (wil eerste tuiser opnieuw te lijf) Wát? Ben ik een rotzak? Laat er mij eens aan, laat...

PIETER DAENS (verspert hem, samen met de vrouwen, de weg) Naar huis, gij. (een bevel) Vooruit, naar huis bij uw kinderen, ik hoor ze tot hier schreien om hun vader. (steekt de vrouw geld in de hand, wat de man merkt en zijn woede enigszins bekoelt)

TWEEDE VROUW (starend naar het geld in haar hand) Bedankt, mijnheer Daens. (haar gezicht klaart op) Nu zullen mijn kinderen weer niet met honger moeten gaan slapen. (krijgt haar man mede die, met een nog dreigende vuist naar de eerste man, met

haar verdwijnt)

PIETER DAENS (tot de man) En gij netzelfde: ook naar huis. (de man verroert niet, staart Pieter Daens aan)

VROUW Een geluk dat gij er waart, mijnheer Daens, of er waren deze keer ongelukken. Ze zouden malkander radbraken, als ze gedronken hebben.

MAN (met dikke tong) Ge heet aan mij niets te zeggen, mijnheer Daens, juist niks... en ge gebiedt mij naar huis te gaan? Maar goed, ik zal het doen. Omdat gij net zegt en ge al zoveel gedaan hebt voor 't werkvolk. (hoofdbeweging naar zijn vrouw) En wat zij daar zegt, van ongelukken te doen, (de vrouw tracht naar man mee te tronen) 't is al ongeluk waar een werkmán nem draait of keert. (door het aandringen van de vrouw, al enkele passen van Pieter Daens verwijderd) Zal ik u eens wat zeggen, mijnheer Daens... (wil zich losrukken om weer bij Pieter Daens te gaan, maar de vrouw belet het hem)

VROUW Kom toch mee, Oscar.

MAN Ge moet eens goed naar mij luisteren, mijnheer Daens: dat een werkmán drinkt, dat hij tuist en zijn geld verdoet, waarvoor hij hem moet gaan kr^{ij}peren in de fabriek, is zijn schuld niet. Het komt van de honger, van de zwarte miserie thuis in een stinkende krot. Miserie en ellende die hij niet meer kan zien, die hem op de duur... zot maakt en kapot,... KAPOT, mijnheer Daens... (door het aandringen van zijn vrouw, al een heel eind van Pieter Daens verwijderd; wanhopig roepend) en dat hij wil ontlopen met drinken, met tuisen, met huilen en tieren en vechten... en anderen met branden en moorden, met... alles, (reeds uit de verte) met alles wil hij dat ontlopen, met... (als gek geworden) Alles... (af)